

РЕЦЕНЗИЯ

за дисертацията на

Анета Атанасова Тумбева,

задочна докторантка към катедра „Философия“,

Философски факултет, ЮЗУ „Неофит Рилски“ – Благоевград,

на тема: ***Екзистенциалната аналитика на Хайдегер в съвременната***

визия за човека

за присъждане на образователната и научна степен ***Доктор***

в професионално направление ***2.3. Философия***

по научната специалност ***История на философията***

от проф. дфн Валентин Канавров

Дисертацията е в обем 221 страници, вкл. библиография. Чистият текст е 216 страници. Библиографията от общо 88 заглавия, подразделена на литература на кирилица (български и руски език) и латиница (английски език), е удовлетворяваща като обхват, релевантна на съдържанието на дисертацията и приемлива в изворово, информационно, херменевтично и интерпретативно отношение. Дисертацията е придружена от автореферат и съпътстващи документи. Авторефератът в обем 23 страници стриктно следва структурата на дисертацията и напълно възпроизвежда нейното съдържание. В автореферата лапидарно под формата на тези са записани основните приноси моменти на дисертацията. Посочени са публикации по темата на дисертацията и свързаните с нея научни доклади на докторантката на международни и национални форуми. Съпътстващите документи са пълни според изискванията на закона и другите нормативни документи, които уреждат процедурата.

Анета Тумбева завършва специалност „Философия“ в ЮЗУ „Неофит Рилски“ – Благоевград с магистърска образователно-квалификационна степен и втора специалност „Теология“ през 1998 г. От 2015 до 2019 г. е задочна докторантка по програма *История на философията* към катедра „Философия“ във философския факултет на ЮЗУ с научен ръководител д-р Силвия Кръстева. От 1994 г. досега Тумбева е учителка, като от 2000 г. преподава философия в

професионалната гимназия „Никола Стойчев“ в Разлог. Има множество сертификати за завършени обучения, свързани с нейната преподавателска практика. По време на докторантурата е работила в различни отношения по 10 научни проекта на философския факултет, Центъра за немски идеализъм и Центъра по философия и психоанализа. Участвала е на множество международни и национални научни конференции, вкл. с доклади по темата на дисертацията. Член е на Българското философско общество и клубове, занимаващи се с интелектуална дейност за деца. Разработвала е множество училищни проекти.

Да се пише за Хайдегер е трудно, особено на език, различен от немския. Да се хайдегерства във философията – и на немски, и на друг език – е още по-трудно, защото изисква промяна на всекидневния и, най-вече, на рационалния език, вкл. промяна в разбирането на техните смисли и значения. Тумбева си дава ясна сметка за това и предлага евристично решение. Тя нито само анализира Хайдегеровата философия, нито само хайдегерства като чиста философска рефлексия, а преди всичко търси мястото на Хайдегеровата екзистенциална аналитика в съвременната визия за човека, вкл. по посока на нейното екзистенциално уплътняване. По този начин тя избягва капаните на трудното вкопаване в Хайдегерово осмисляне и Хайдегеровата херменевтична феноменология, която се трансформира в история и истина на битието и кардинално се отдалечава от приетите типични антропологични представи. Дисертантката залага тематика, която търси мястото, значението и смисъла на философските резултати на фундаменталната публикация *Битие и време* и близките по време до нея съчинения в една съвременна визия за човека. Предметът на дисертацията не е собствено тип аналитика на Хайдегеровата аналитика, а още по-малко методологично следване на Хайдегеровата аналитика или Хайдегеровата херменевтична феноменология, а своеобразен техен „превод“ и инфилтриране в структурата на съвременната визия за човека с амбицията за нейно екзистенциално насищане. В увода на дисертацията много старателно са изяснени нейният обект, предмет и самото проектиране на изследването, но също така неговата методология, актуалност и обхват на изследователското поле.

Акцентът в така тематизирания проблемен кръг пада върху актуалността, която съответно рамка целите, задачите и структурата на дисертацията. Тя е историко-философска, но откъм концептуалното реинтерпретиране на историята на философията. В типа поставяне на предмета на дисертацията, а именно особеното присъствие на Хайдегеровата екзистенциална аналитика в съвременната визия за човека виждам първото теоретично постижение на дисертацията. То в никакъв случай не е лишено от предизвикателства, но задава една посока на теоретизиране, която макар и различна и даже противоположна на Хайдегеровото битийно философстване, е строго закрепена по отношение проявяването на *perfectio*-то. Това е успех за докторантката и нейната научна ръководителка. Бих могъл да спекулирам, че учителското битие на Тумбева е изиграло първостепенна роля за първоначалните тематични ориентации на дисертацията, но това няма съществено значение в случая.

Дисертацията е структурирана в увод, пет глави, заключение и литература. Главите са добре балансирани, което от архитектурно гледище показва успешна рефлексия върху проблематиката, нейното теоретично изследване, методологично извеждане и последователно излагане. Имайки предвид първия посочен принос на дисертацията, отбелязвам нейната архитектура като втори теоретичен успех за Тумбева. В първата глава тя теоретизира конституцията на екзистенцията при Хайдегер, във втората експлицира нейните структурни единици (екзистенциалите), в третата показва фиаското на *Dasein* в *Man*, в четвъртата описва елементи на съвременната визия за човека, основно фокусирана в автентичността и преодоляването на неавтентичността, и в петата, финална глава, разкрива интенцията на дисертацията, а именно телоса на човешкото съществуване посредством *perfectio*-то (биха могли да се представят и в обратна релация: *perfectio*-то посредством телоса). В дисертацията има сюжет (експликация на екзистенциалната реализация на *perfectio*-то), въведение (пътят от трансцендентална към екзистенциална аналитика), завръзка (ограничаването на *Dasein* от страна на *Man*), корпус (спектр на екзистенциалите) и своеобразно катарзисно заключение (телосът през свободата и любовта). Това прави

възприемането на текста по-леко и предизвиква читателски интерес. Но също така демонстрира промисленост, увереност, завършеност.

Дисертационната теза възплъщава и изказва това сюжетно развитие, като акцентира на формирането на „платформа за разкриване на нови, проективни екзистенциали, които по-пълно експлицират целостта на екзистенцията“. Ето тази платформа събира в своеобразен топос теоретичния патос на дисертацията. Платформата е историко-философска, но с ясна и преднамерена насоченост в телеологично отношение и с антропологична съдържателност. В този контекст дисертацията се вписва в един огромен поток литература, който се основава на Хайдегеровата екзистенциална аналитика, погледната през призмата не на типиката на самата аналитика, т.е. на нейното иманентно и преди всичко битийно-метафизично осмисляне, а на възможността за нейно проектиране накъм съвременни екзистенциални визии и разбирания с различен обхват и съдържание. Спорен е въпросът дали самият Хайдегер споделя подобно философстване, но са безспорни всички опити за актуално вписване на неговото фундаментално битийно философстване в днешния философски универсум. В това виждам третия основен принос на дисертацията. Както отбелязах по-горе, да се философства върху Хайдегер не е тривиална задача. Затова всяка смислена, подредена, целенасочена и резултатна теоретична работа върху неговата философия – дисертацията е според мен точно такава теоретична работа – е сама по себе си с приносен характер.

Декларираните от дисертантката приносни моменти на дисертационното изследване са реални и обосновани. Разглеждането на любовта, свободата и телоса като екзистенциали е добро решение в контекста на прононсираната докторска теза. То е предшествано от една сериозна работа по проясняване на спектъра на екзистенциалите. Тяхното диференциране на първични, вторични и проективни минава през задълбочено проучване и методологично внедряване на подвъпросността, на начините на бъдене посредством екзистенциалите и на битието-в-цялост. Въпреки това типологията на екзистенциалите дава повод на съмнението за рационална намеса, която за Хайдегер е „отдалечен дериват на разбирането“ (SuZ, 147). Разположението (Befindlichkeit) е една от

екзистенциалните структури, която е редом с разбирането и която в смисъла на изначалната началност стои „след“ възможността във вектора на битийната конституция на Dasein. Тумбева се изправя пред проблема и формулира „основния[т] въпрос на екзистенциалната Аналитика: има ли ръководна нишка за разкриването на екзистенциалната конституция и оттук – за „разработване на въпроса за битието““ (с. 49)? Нейният отговор минава пред дефиниране на екзистенциала („Екзистенциалът е устроеността на битието на биващото, това са възможните начини да бъде“) в онтологично, а не в онтично отношение. По този начин – впрочем така е и при Хайдегер – тя си отваря възможността за проектиране (нахвърляне) на самата екзистенциална конституция. Целта е „битието – личност“ (с.54). Иновативният елемент в случая е не идейното изграждане на личността – това е тривиално решение със силен и впрочем преобладаващ идеологически момент, което в различни мимикрии се прокрадва днес зад политически, социални и езикови воали, – а битийната конституция на perfectio-то.

В контекста на общия замисъл на дисертацията и нейната основна теза силно впечатление прави параграфът „Човекът – проект: Dasein – „бъденето-в-света““. Dasein обикновено предизвиква много главоболия. Свидетел съм на трудностите, които преживя преводачът Димитър Зашев по отношение на превода на Dasein на български език. Аз лично предпочитам да не превеждам Dasein подобно на много други понятия, които обикновено са на латински, а напоследък и на английски. Споделям оценката на Зашев, че отказът от превод не е преводачески героизъм. Тумбева елегантно избягва задълбаването в дилемите, като залага Dasein в проективно отношение, свързано с човека. Така на преден план излиза „светът“, който според Хайдегер изглежда много различно в онтично и онтологично отношение. Но пък именно екзистенцията свидетелства за онтично-онтологичното предимство на Dasein (SuZ, 13 ff.). Това предимство откроява проблематизирането на крайността и безкрайността по отношение на човека, като те не се задават трансцендентално и още по-малко религиозно, а битийно. От това изключително решение на Хайдегер – внимателно проследено и категорично споделено от Тумбева – диференцирането на екзистенциалите и

тяхната типология ми се струват излишни. Хайдегер не предлага и не демонстрира игра на екзистенциалите, но все пак тя не е ли по-доброто решение в сравнение с тяхната типология?

В задължителната за всяка рецензия рубрика „Препоръки” бих напътил колежката Тумбева към изказване на български език на *perfectio-mo*, защото латиницата говори за съвършен комплекс от предикати, който не съответства на Хайдегеровите екзистенциални постановки, а и на замисъла на дисертацията. Искане ми се след защитата Тумбева да не изоставя Хайдегер, а да провери дали нейната концепция работи и на основата на „късния Хайдегер“, който по всички преценки предлага по-мощно битийно философстване в сравнение с това, което е „пакетирано“ около *Битие и време*. И последно: би било огромен успех и за Тумбева, и за преподаването на философия в средния курс, ако тя успее да разкрие блясъка на фундаменталното метафизично философстване на Хайдегер на своите ученици в професионалната гимназия „Никола Стойчев“ в Разлог, а по различни семинарни поводи и на по-широк кръг ученици от средния курс от училища в България и чужбина.

Нямам принципи несъгласия с постановките на дисертацията.

Нямам съвместни публикации с докторантката.

Заклучение: Като имам предвид изтъкнатите теоретични достойнства на изследването, предлагам на уважаемите членове на научното жури по защитата на дисертацията на **Анета Атанасова Тумбева** на тема: *Екзистенциалната аналитика на Хайдегер в съвременната визия за човека* да я гласуват за успешно защитена, като присъдят на дисертантката образователната и научна степен „**доктор**” по научната специалност *История на философията* в професионално направление **2.3. Философия**.

София, 31.10. 2019 г.

Рецензент: